

"וישרנה הפרות בדרך" - שירת הפרות

שבעה חדשים היה ארון האלקים בשדה פלישתים. על פי עצת הכהנים והקוסמים הועלה הארון על עגלה גדולה, ושתי פרות עלות אסורות בעגלה, כשבניהם כלואים בבית. צורפו לארון ארגז עכברי זהב וצלמי טחורי הפלישתים, וסרני הפלישתים הולכים אחרי העגלה לראות "אם דרך גבולו יעלה בית שמש, הוא עשה לנו את הרעה הגדולה הזאת; ואם לא, וידענו כי לא ידו נגעה בנו, מקרה הוא לנו" (שמ"א ו, ט). התנהגות הפרות צריכה לקבוע עבור הפלישתים, אם המגפות והפגעים שפקדו אותם היו עונש על ששבו את ארון האלקים והחזיקו בו, או שמא אין כאן אלא צרוף ארועים מקרי, ותו לא.

ומספר הכתוב על התנהגותן של הפרות במבחן זה:
וישרנה הפרות בדרך על דרך בית שמש, במסלה אחת הלכו הלוח
וגעו, ולא סרו ימין ושמאל" (שמ"א ו, יב)
ללא התחשבות בבניהן הכלואים, בנחרצות וללא כל היסוס פונת הפרות
לאזור ההתישבות הישראלי, להחזיר את הארון למקומו הטבעי.

המילה "וישרנה" חריגה מבחינה דקדוקית. היה לו לכתוב "ותשרנה", בלשון נקבה. לצורה חריגה הזאת יש מקבילות בתנ"ך - כגון: "ויתמנה" (בראשית ל, לח) "יעמדנה" (דניאל ח, כב). אולם צורה חריגה זו אומרת "דרשני", ואמנם דרשו אותה חז"ל: "וישרנה - שישרו בניהן כנגד הארון ואמרו שירה". כביכול מכיל פועל זה בו-זמנית שני שרשים ישר וכן שיר. האות "י", המופיעה בפועל שלא כדין, מצטרפת לשני העיצורים "ש" ו"ר". ולא הסתפקו חז"ל בקביעה זו אלא שמו בפי הפרות את דברי השירה שאמרו.

על כך מעיר אברבנאל בפרושו על אתר: "וחז"ל במדרש שמואל דרשו 'וגעה', שהיו הפרות אומרות שירה, והוא מאמר הלצני". לאמר: אין לקבל את דברי חז"ל ברצינות - רחוקים הם מאד מפשוטו של מקרא. ובכל זאת מה ראו חז"ל לדרש דרשה זו מהו הרעיון הגנוז בדברי חז"ל: הלבוש הסיפורי הזה - מה הוא טומן בחובו?

נתיחס תחילה לעצם השירה ששוררו הפרות, ולאחר מכן לתוכנה. המהר"ל בחידושי-אגדות למס' ע"ז כד:

לא שהיו אומרים שירה בחיתוך לשון ודיבור, רק הליכתם בדרך הישר, כדכתיב "וישרנה", הוא עצמו השירה.

אם כן, אין כאן השמעת מילים מולחנות, אלא התנהגות המבטאת שירה. עצם העדפתן של הפרות את המסילה העולה בית שמש והליכתן בכיוון זה, היא כולה שירה לרבונו של עולם, בחינת "השמים מספרים כבוד אל

ומעשה ידיו מגיד הרקיע, אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם" (תהלים יט). או בלשון המלבי"ם:
 וחז"ל אמרו, על כרחך שאמרו שירה, כי הדבר הפלאי המעיד
 על השגחת ה' הוא השיר העולה מבריותיו, שעל ידו יוכרו עלילותיו
 ונפלאותיו.

באשר לתוכן דברי השירה - לפנינו שלוש מקבילות שונות זו מזו.

בבלי, עבודה זרה כד,ב:

"וישרנה הפרות בדרך על דרך בית שמש וגו'" - מאי וישרנה?
 א"ר יוחנן משום ר"מ: שאמרו שירה. ורב זוטרא בר טוביה אמר
 רב: שישרו פניהם כנגד ארון, ואמרו שירה.
 ומאי שירה אמרו?
 א"ר יוחנן משום ר"מ: "אז ישיר משה ובני ישראל".
 ור' יוחנן דידיה אמר: "ואמרתם ביום ההוא הודו לה' קראו בשמו
 וגו'".

וריש בן לקיש אמר: מזמורא יתמא - "מזמור שירו לה' שיר
 חדש כי נפלאות עשה, הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו".
 ר' אלעזר אמר: "ה' מלך ירגזו עמים".
 ר' שמואל בר נחמני אמר: "ה' מלך גאות לבש".
 ר' יצחק נפחא אמר: רוני רוני השיטה, התנופפי ברוב הדרך,
 המחושקת בריקמי זהב, המהוללה בדביר ארמון, ומפוארה בעדי
 עדיים.

רב אשי מתני לה להא דר' יצחק אהא: "ויהי בנסוע הארון ויאמר
 משה קומה ה'" - ישראל מאי אמרו? אמר ר' יצחק: רוני רוני
 השיטה וכו'.

ילקוט שמעוני קג,ז:

"וישרנה הפרות בדרך" - שהיו מהלכין בישרות. הפכו פניהם כלפי
 הארון ואמרו שירה.
 אי זו שירה אמרו?

ר' מאיר אומר: שירת הים אמרו - נאמר כאן "הלוך וגעו" ונאמר
 להלן "שירו לה' כי גאה גאה".
 ר' יוחנן אמר: שירו לה' שיר חדש.
 ר' אלעזר אמר: הודו לה' קראו בשמו.
 רבנין אמרין: ה' מלך תגל הארץ.

ר' ירמיה בש"ר שמואל בר רב יצחק אמר: תלת - שירו לה' שיר
 חדש; שירו לה' כל הארץ; ה' מלך ירגזו עמים.
 תאנא דבי אליהו: רני השיטה, התנופפי ברוב הדרך, המחושקת
 ברקמי זהב, המהוללה בדביר וארמון, המעולפת מבין שני
 הכרובים.

א"ר שמואל בר נחמני: כמה יגע בן עמרם עד שלכד שירה ללויים,

ואתן אומרות שירה מאליכן? יישר חיליכון.

מדרש שמואל, פרשה יב:

"וישרנה הפרות" - שרן ואזלן, מהלכן ביופי. היו הופכות פניהם כלפי שיטה, ואומרות שירה.

אי זו שירה אמרו?

ר"מ אמר: שירת הים אמרו, הה"ד "במסילה אחת הלכו הלוך וגעה" וכתוב "אשירה לה' כי גאה גאה".

ר' יוחנן אמר: "שירו לה' שיר חדש".

ר"ש בן לקיש אמר: "הודו לה' קראו בשמו".

רבי אלעזר אמר: "ה' מלך תגל הארץ" ...

ורבנין אמרינן: "ה' מלך תגל הארץ" ... תאנא דבי אליהו: רוני רוני השטה, התנופפו התנופפו ברוב הדרך, המחושקת ברקמי זהב, המהוללה בדביר ארמון, המפוארה בשני כרובים.

א"ר שמואל: כמה יגע בן עמרם שלא לימד ללויים שירה, ואתם אומרות שירה מעצמיכם? יישר חיליכם.

אין בכוונתנו לעסוק בהבדלים שבין שלוש המקבילות, אלא להתייחס רק למשותף שביניהן. המבנה זהה -

1. רבי מאיר אומר - שירת הים אמרו.
2. חכמים אומרים - פרקי תהלים אמרו.
3. תאנא דבי אליהו או ר' יצחק נפחא - רני השיטה ...

שירת הים

ר' מאיר (שירת הים) סמך על צליל דומה של מלים המופיעות בפסוקנו ובשירת הים: וישרנה הפרות - אז ישיר משה; געה - גאה. דרכו של ר' מאיר - ולא דווקא כאן - היא לדרוש צלילים דומים במלים שונות, גם אם הכתיב שונה.

מהו הקשר הרעיוני בין שירת הים לבין שירת הפרות? בשירת הים נאמר "שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת. אז נבהלו אלופי אדום אלי מואב יאחזו רעד נמגו כל ישבי כנען. תפל עליהם אימתה ופחד בגודל זרעך ידמו כאבן" (שמות טו, יד-טז). הדברים מתקשרים לפחדם של הפלישתים כאשר הגיע ארון האלקים למחנה -

אוי לנו מי יצילנו מיד האלקים האלה, אלה הם האלקים המכים את מצרים בכל מכה במדבר. התחזקו והיו לאנשים פלישתים, פן תעבדו לעברים כאשר עבדו לכם, והייתם לאנשים ונלחמתם" (שמ"א ד, ח-ט).

שירת הפרות מצביעה על כך שחששם של הפלישתים אמנם התממש. הקב"ה הכה אותם. הארון החוזר למקומו הטבעי, לשטח ישראל, הוא המשך ניסי מצרים - הגאולה הראשונה. יציאת מצרים נמשכת מאז ועד

עתה - "תביאמו ותטעמו בהר נחלתך".

פרקי תהלים

חכמים שונים, שנזכרו בשמם או שלא נזכרו בשמם, ציינו פרקי תהלים שונים שנאמרו לדעתם ע"י הפרות:

מדרש שמואל	ילק"ש	ע"ז	
שירו לה' שיר חדש (תהלים צו)	שירו לה' שיר חדש (תהלים צו)	ואמרתם ביום ההוא הודו לה' קראו בשמו (ישעיהו יב)	ר' יוחנן
הודו לה' קראו בשמו (תהלים צט)	--	מזמור שירו לה' שיר חדש" (תהלים צח)	ריש לקיש
ה' מלך ירגזו עמים (תהלים צט)	הודו לה' קראו בשמו (תהלים קה)	ה' מלך גאות לבש (תהלים צג)	ר' אלעזר
ה' מלך תגל הארץ (תהלים צז)	ה' מלך תגל הארץ (תהלים צז)	--	רבנין
ה' מלך ירגזו עמים (תהלים צט)	שירו לה' כל הארץ (תהלים צו)	--	ר' ירמיה בשם ר' שמואל ברבי יצחק

אין ספק שגם האמוראים הנזכרים ידעו שפרקי תהלים או הקטע
בישעיהו מאותרים מארועי פרקנו, אך כפי שנכתב על השירה בכללותה,
יש כאן הזדהות עם רעיונות שמבטא פרק זה או אחר, התואמים את
האמור על הארון הן בהיותו בשדה פלישתים, והן בדרכו חזרה.

המהר"ל מקצר מאוד ומציין את הרעיון המרכזי בפרקים:

"שירו לו שיר חדש כי נפלאות עשה" - ר"ל על שם הפלא שעשה
הקב"ה יש לשורר על זה ... ומי שאמר "ה' מלך ירגזו עמים" -
פ"י מפני כי היה מכה באומות, ודבר זה גרם שהשיבו הארון,
ולפיכך על זה באה השירה. וזה שאמר "ה' מלך ירגזו עמים" ומי
שאמר "ה' מלך גאות לבש" אמרו, מפני שהיה מתגאה הש"י על
דגון, "והיה נופל על המפתן, וכפות ידיו כרותות", ועל זה באה
השירה, ולפיכך השירה היה "ה' מלך גאות לבש".

ננסה להצביע על הפסוקים הרלבנטיים בכל אחד מן המזמורים
בהרחבה רבה יותר.

תהלים צג - "ה' מלך גאות לבש"

בפס' ב: "נכון כסאך מאז מעולם אתה" - על פרק זה מביא ילק"ש:
 א"ר חנינה: יש לך אדם שהוא נאה ללבושו, ואין לבושו נאה לו;
 או לבושו נאה לו, והוא אינו נאה ללבושו. אבל הקב"ה נאה
 ללבושו ולבושו נאה לו, שנאמר "ה' מלך גאות לבש" ... שבעה
 לבושים לבש הקב"ה, אחד במלחמת הים ... שנא' "אשירה לה'
 כי גאה גאה".

"נשאו נהרות ה'" - ארשב"ל: בשעה ששבו פלישתים את הארון
 התחילו מתגאים ואומרים: לא לארון שבינו, אלא לאלוקים של
 ארון שבינו, שנאמר "נשאו נהרות ה'", ואין נהרות אלא פלישתים,
 שנא' "הנני מעלה עליך את מי הנהר" (ישעיהו תז, א), א"ל הקב"ה:
 "נשאו נהרות ה' וגו' ישאו נהרות דכים" - אני מדכא אותם
 ביסורים קשים.

עיקרו של הפרק - גדולת ה', שעיקרה בריאה ושליטה על איתני הטבע.
 מענין שחז"ל דרשוהו דווקא על הארון בשדה פלישתים, המראה על
 שליטתו של הקב"ה גם על העמים. שירת הפרות מבטאת איפוא, את
 שבירתה של גאוות הפלישתים. שסברו שנצחו את הקב"ה. החלק הראשון
 של המדרש קושר את שירת הפרות מכיוון אחר אל שירת הים.

תהלים צו - "שירו לה' שיר חדש"

בפרק זה רבות המובאות המתקשרות לניסים שהתלוו להתמודדות,
 כביכול, בין הקב"ה לבין דגון, והמסקנה המתבקשת לכל עובדי האלילים.

פס' ב: "בשרו מיום ליום ישועתו"

פס' ג: "ספרו בגויים כבודו בכל העמים נפלאותיו"

פס' ה: "כי כל אלהי העמים אלילים וה' שמים עשה"

פס' ו: "עז ותפארת במקדשו"

פס' ז: "הבו לה' משפחות עמים הבו לה' כבוד ועז"

פס' ט: "אמרו בגוים ה' מלך"

פס' יב: "לפני ה' כי בא לשפט הארץ"

הפרות מזמרות על הישועה שצמחה מתוך נקודת שפל קשה. בדרך מופלאה
 הוכיח ה' את אפסותם של האלילים, והמשפט האלקי מחייב את עובדיהם
 להכיר במלכות ה'.

תהלים צז - "ה' מלך תגל הארץ ישמחו איים רבים"

פס' ו: "הגידו השמים צדקו וראו כל העמים כבודו"

פס' ז: יבושו כל עבדי פסל המתפללים באלילים השתחוו לו כל
 אלהים"

פס' ח: "שמעה ותשמח ציון ותגלנה בנות יהודה למען משפטיך
 ה'"

פס' ט: "כי אתה ה' עליון על כל הארץ מאד נעלית על כל אלהים"

תהלים צח - "מזמור שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה"

פס' ב: "הודיע ה' ישועתו לעיני הגוים גלה צדקתו".

פס' ג: "ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו"

פס' ט: "לפני ה' כי בא לשפט הארץ"

בפרק זה הדברים הם כלליים ביותר - הכרת הגויים בצדקת ה' ובעליונותו. אף האלילים הנזכרים בפרקים אחרים אינם נזכרים פה.

תהלים צט - "ה' מלך ירגזו עמים"

פס' א: "יושב כרובים הארץ"

פס' ב: "ורם הוא על כל העמים"

המלה "כרובים" מתקשרת במישרין לארון ה'. על פרק זה אומר המדרש (ילק"ש תתנב צט):

הדא הוא דכתיב כיון ששמעו עובדי אלילים שהקב"ה מרומם קרנן של ישראל ומכניסן לארץ, התחילו מתרגזין. אמר להם הקב"ה: שוטים שבעולם, כמה מלכו בכם ולא כעסו ישראל, שנא' ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום; כמה שלטונות שלטו מכם ולא כעסו בני, שנא' אלוף לוטן - ועכשו אתם כועסים!! אף אני אתן לכם כעס שאין בו רצון, שנא' "ה' מלך ירגזו עמים".

המדרש מקשר בין פרק זה לבין פלישתים על סמך הכתוב "שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת". הפרות משוררות על התנגדות עמי כנען לכניסת ישראל לארץ ישראל ולהתנחלות בה - אף רוגז זה לא יעמוד להם בהגיע המועד שישלוט עם ישראל בא"י בסיעתא דשמיא. מעניין כי אף כאן קושר המדרש את שירת הפרות עם שירת הים.

כל המזמורים הללו מוכרים לנו מתפילת קבלת שבת. אותה תפילה שתקנו מקובלי צפת בסוף המאה ה"ז. פרקים צו-צט נאמרים לפני "לכה דודי", ופרק צג - לאחריו. קבלת שבת היא קבלת עול מלכות שמים בצורה מיוחדת - אנו מוותרים על שלטוננו על כוחות הטבע ע"י הימנעות מעשית מלאכה. בשבת מכריז האדם כי לה' הארץ ומלואה, "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ". השבת מכוונת אותנו גם לציפיה לחזון אחרית הימים, ליום שכולו שבת, ימים בהם יכירו כל העמים כי "ה' מלך" "והיה ה' למלך על כל הארץ". המזמורים שאמרו הפרות - אליבא דחז"ל - מחזקים אותם רעיונות, שהם רעיונות יסוד של השבת.

קובע ברכה לעצמו הוא פרק אחד בתהלים, שאינו מופיע בתפילת קבלת שבת, ושלוחות לו גם בספרים אחרים בנ"ך - תהלים קה: "הודו לה' גקראו בשמו". הפסוקים היכולים לרמז לענייננו הם:

פס' א: "הודיעו בעמים עלילותיו"

פס' ה: "זכרו נפלאותיו אשר עשה מפתיו ומשפטי פיהו"

פס' ז: "הוא ה' אלקינו בכל הארץ משפטיו"

פס' י-יא: "ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם, לאמר לך

אתן את ארץ כנען חבל נחלתכם"

ישעיהו יב - "ואמרתם ביום ההוא הודו לה' קראו בשמו"

פס' ד: "הודיעו בעמים עלילותיו"

פס' ה: "זמרו ה' כי לאות עשה מודעת היא בכל הארץ"
 פס' ו: "צהלי ורני יושבת ציון כי גדול בקרבך קדוש ישראל"
 מבחינה רעיונית אין הבדל ניכר בין פרק זה לבין פרקי התהלים הקודמים שעסקנו בהם. חמישה עשר הפסוקים הראשונים של מזמור קה מופיעים גם במקום נוסף - בדברי הימים א טז, ח-כב. כנקודת שיא בפרק מתוארת העלאת ארון ה' לירושלים.
 פס' ז: "ביום ההוא אז נתן דוד בראש להדות לה' ביד אסף ואחיו" זהו הפסוק המקדים את ציטוט שירת הלויים המלוים את הארון העושה את דרכו אל האהל שהוקצה עבורו סוף סוף בירושלים, המקום אשר בחר ה' לשכנו.

שירת הפרות הזאת אינה מקשרת את יציאת ארון האלקים משדה פלשת לעבר בית שמש כהשלמת הגאולה הראשונה, אלא מבטת מופנה קדימה. זאת התקדמות ראשונה לקראת התכלית, לקראת היעוד, לקראת בנין ביהמ"ק בירושלים. עתה יגיע הארון עד בית שמש, אך משם ימשיך במעלה ההר - לגבעת יערים; ואחר כך לבית עובד אדם הגתי; ומשם בתופים ומחולות, כשדוד מפזז ומכרכר, לאהל בירושלים.

שיר חדש ומיוחד

דעה נוספת מובאת בשלשת המקורות הנזכרים: הפרות לא השתמשו לשירתן בטקסט כתוב כלשהו, המוכר לנו ממקום אחר בתנ"ך, אלא "חברו" שיר מיוחד להזדמנות זו, ואותו שיר הושר על ידן. אף בשיר זה ישנם הבדלים קלים בין המקורות.

ע"ז	ילק"ש	מדרש שמואל
1. רוני רוני השיטה	רני השיטה	רוני רוני השיטה
2. התנופפי ברוב הדרך	התנופפי ברוב הדרך	התנופפי ברוב הדרך
3. המחושקת ברקמי זהב	המחושקת ברקמי זהב	המחושקת ברקמי זהב
4. המהוללת בדביר ארמון	המהוללת בדביר וארמון	המהוללת בדביר ארמון
5. ומפוארה בעזי עדים.	המעולפת בין שני הכרובים.	המפוארה בשני כרובים.

שורה 1. "השיטה" - פרש"י: ארון עצי שטים, ע"פ "ועשו ארון עצי שטים" (שמות כה, ג). הארון מכונה על שם החומר שממנו היה עשוי.
 שורה 2. הארון המהודר יתנופף. רש"י פירש: התרוממי. הפרות קוראות לארון להתרומם. היש כאן רמז לכך שהארון נשא את נושאו?
 שורה 3. לארון יש חישוק של רקמת זהב. זהו בטוי שירי לפסוק "ועשית לו זר זהב סביב" (שמות כה, יא). זר הזהב נראה כחשוק של רקמת זהב.

רש"י מפרש זאת על "וצפית אותו זהב טהור, מבית ומחוץ תצפנו", ולפי"ז פרוש המלה "מחושקת" - קשורה, כמו "וחשוקיהם כסף". שורה 4. תהלתו של הארון נבעה ממה שבתוכו - "ס"ת של משה בתוכו, וארון מהולל ממה שבתוכו" (רש"י). לשיטתו של רש"י דביר הוא ספר בלשון פרסי. ניתן לפרש את המלה דביר כפי שהיא מופיעה בתנ"ך, במשמעות קדש הקדשים - הארון היה החשוב שבכלי המשכן. הוא היה היחיד שעמד בקדש הקדשים, ותהלתו נבעה מיחודיותו וקדושתו. שורה 5. "עדי עדיים" - לרש"י, אין לך עדי גדול מספר התורה שהיה בארון. ואפשר, על פי המקבילות, שהעדיים מתייחסים לשני הכרובים משני קצות הכפרת. הכרובים פארו וקשטו את ארון ה', וכן כסו אותו (המעלפה = המכוסה)

הפרות בשירתן אינן מתייחסות לארועים, להם הן שותפות פעילות, אלא שרות שיר הלל לארון האלקים ולמה שבתוכו. לצורתו החיצונית ולמה שהוא מסמל ומכיל בתוכו.

הגמרא מסיימת כך: רב אשי מתני לה להא דר' יצחק אהא: "ויהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה ה'." ישראל מאי אמרו? אמר ר' יצחק: רוני רוני השיטה וכו'.

כשהיה הארון נישא ע"י הלויים במסע המחנות, אמר משה, והוא בלבד: "קומה ה' ויפוצו אויביך וינוסו משנאיך מפניך." משה העלה על נס את גדולת ה', המניס את אויביו. וישראל מצידם לא היו פאסיביים. אף הם שוררו כנגדו שיר הלל לארון ולמה שהוא מסמל. המסקנה העולה מדברי הגמרא היא, שאין כאן שיר שחברו הפרות לשמוש חד פעמי, אלא אף כאן, לפי דעה זו, הן משתמשות בטקסט מוכן. הן מזדהות עם ישראל ועם הכבוד שחש העם כלפי הארון.

ניתן לראות כאן דבר נוסף: בעקיפין מטיפות הפרות מוסר לישראל. לא נוכחותו הפיסית של הארון מביאה נצחון, ולא העדרותו מונעת נצחון. הבאת הארון לשדה הקרב שגויה היתה, אין בה כדי לקבוע את תוצאות המלחמה. ייחודו וחשיבותו של הארון - בספר התורה שבו, ובמה שהוא מסמל. ה' הוא המפיץ את האויבים ומניס את המשנאים.

שונה הסיום על פי המדרשים: אמר ר' שמואל [ילק"ש - בר נחמני]: כמה יגע בן עמרם עד שלא לימד שירה ללויים, ואתן אומרות שירה מאליכן?! יישד חיליכן.

ר' שמואל מעמיד זה מול זה את הלויים המשוררים בביהמ"ק לעומת הפרות. הלויים, המייצגים את המין האנושי, צריכים ללמוד כדי להגיד שירה - להלביש במלים תחושות, לבטא מחשבות, להעביר את הדברים במבחן השכל, לבחור מלים, לסנן את הבר מתוך הפסלת. יתרון האדם מן הבהמה לא תמיד עומד לו לאדם. הפרות נעדרות חופש בחירה - הן לא בורכו בכלי חשיבה וביכולת הבעה, אך הן נתברכו בספונטניות - שירה הבוקעת מתוך הליכתן בישרות. ועל כך ראויות הן ל"ישר כח".